

УДК 336.748.12 : 338.2(477)

**ІНФЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЕКОНОМІЦІ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ****Івашина О.Ф., д.е.н.
Івашина С. Ю., к.е.н.***Університет митної справи та фінансів*

Завдання статті полягає у дослідженні особливостей, факторів і наслідків сучасних інфляційних процесів в Україні, пошуку ефективних заходів щодо подолання та регулювання інфляції. Визначено фактори інфляції монетарного та немонетарного характеру. Встановлено, що сучасна інфляція викликана комплексом причин економічного, соціального та політичного характеру, загальними закономірностями розвитку ринкової економіки. Одна з таких причин – неефективне державне регулювання економіки, масштаби якого значно розширилися в останні роки. Економічна діяльність держави створює навантаження на державні фінанси та сприяє формуванню бюджетних дефіцитів. Зазначено, що хронічний дефіцит державного бюджету та збільшення державного боргу призводять до розміщення державної заборгованості в кредитній системі країни та створюють умови для надлишкової емісії платіжних засобів. Фактором інфляції визначено систему монопольного ціноутворення. Підвищення цін великими монополістами в галузях з високим рівнем концентрації виробництва та капіталу викривлює структуру відносних цін і надає імпульс інфляції. Визначено, що погіршення зовнішньоекономічних позицій сприяє поширенню інфляційних явищ і обмежує можливості економічного зростання. Зовнішні джерела фінансових ресурсів грають обмежену роль у розширенні виробництва. Структура кредитного портфелю банківської системи свідчить про те, що банківська система провокує продовження економічного розвитку країни на основі експортного потенціалу сировинних галузей та інфляційної емісії. Авторами зроблено висновки про те, що зважена монетарна політика не провокуватиме додаткові інфляційні ризики, і дає підстави збільшувати ВВП країни, запровадити ефективні заходи щодо подолання бідності та демонополізації економіки.

Ключові слова: інфляція, інфляційний процес, кредитна система, банківська система, монопольне ціноутворення, ціна.

UDC 336.748.12 : 338.2(477)

**INFLATION PROCESSES IN THE ECONOMY
OF MODERN UKRAINE****Ivashyna O., Dr. of Econ.Sc.
Ivashyna S., PhD in Economics***University of Customs and Finance, Dnipro*

The purpose of the paper is to study the peculiarities, factors and consequences of modern inflation processes in Ukraine, to find effective measures to overcome and regulate inflation. The factors of monetary and non-monetary inflation are determined. It is established that modern inflation is caused by a complex of reasons of economic,

© Івашина О.Ф., д.е.н., Івашина С. Ю., к.е.н., 2018

social and political nature, general laws of development of a market economy. One of these reasons is the ineffective state regulation of the economy, the scale of which has considerably expanded in recent years. It is determined that the economic activity of the state creates a burden on public finances and contributes to the formation of the budget deficit. It is noted that the chronic deficit of the state budget and increase of the state debt lead to the placement of public debt in the credit system of the country and create conditions for excess emission of payment means. The system of monopoly pricing has been determined by the inflation factor.

It was investigated that price increases by large monopolists in industries with a high concentration of production and capital distort the structure of relative prices and give impetus to inflation. It is determined that the deterioration of foreign economic positions promotes the spread of inflationary phenomena and limits the possibilities of economic growth. It was investigated that external sources of financial resources play a limited role in the expansion of production. It is established: the structure of the credit portfolio of the banking system shows that the banking system provokes the continuation of the country's economic development on the basis of the export potential of the raw materials sectors and the inflationary issue. The authors have concluded that weighed monetary policy will not provoke additional inflationary risks and will give grounds for increasing the GDP of the country, as well as introducing effective measures to overcome poverty and demonopolize the economy.

Keywords: inflation, inflation process, credit system, banking system, monopoly pricing, price.

Актуальність проблеми. Однією з основних причин погіршення умов господарського розвитку в Україні стало прискорення інфляційних процесів в економіці. Серед причин прискорення інфляції можна виділити недосконале державне регулювання економіки, монопольне ціноутворення, сировинний напрям розвитку національної економіки, структурні перекося в економіці, слабкий розвиток соціальної та промислової інфраструктури, низький рівень продуктивності праці та задоволення потреб окремих прошарків населення. Все більш очевидною стає структурна невідповідність між рівнем розвитку окремих галузей економіки та величиною платоспроможного попиту на їхню продукцію. Результатом структурних перекося в економіці стає, як правило, швидке зростання цін на відповідні види товарів і послуг, спекуляції на їх підвищенні та подальше загальне зростання цін. Негативний вплив інфляції найбільше виявляється в сфері соціально-економічних відносин, де її прямим результатом стає зростання диференціації доходів населення, погіршення економічного становища найменш забезпечених соціальних верств населення та посилення соціальної напруги в суспільстві.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемі інфляції в Україні в останні роки присвячена значна кількість наукових праць. Серед них можна відмітити праці Ю. Ганусика, О. Заячківської, С. Корабліна, В. Марцина, Ю. Радіонова, Л. Тіверіадської [1–6] та інших науковців. У цих працях проведено ґрунтовний аналіз різних аспектів інфляції, її причин і економічних наслідків. Необхідно відмітити, що новим тривожним явищем в останні роки стало те, що швидке подорожчання товарів і послуг відбувається під час системної кризи. На фоні зростання цін на сировину на світових ринках, украй повільного покращення основних показників розвитку національної економіки, високого рівня безробіття постає питання про ефективність традиційних методів державного антиінфляційного регулювання економіки. Розширення масштабу спекулятивних тенденцій свідчить про послаблення стремління до виробничого використання матеріальних і фінансових ресурсів у національній економіці. Невирішеними залишається проблеми монопольного ціноутворення як фактора прискорення інфляції та продовження економічного розвитку країни на основі експортного потенціалу сировинних галузей, інфляційної емісії. Саме ці проблеми потребують уваги дослідників.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей, факторів і наслідків сучасних інфляційних процесів в Україні, пошуку ефективних заходів щодо подолання та регулювання інфляції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кейнсіанська теорія розглядає помірну інфляцію як один з основних інструментів підтримки стійких темпів економічного розвитку, фактором прискореного нагромадження основного капіталу. Неконтрольована інфляція становить велику загрозу для розвитку економіки країни. Аналіз інфляції у 2010–2017 рр., проведений О. Заячківською, доводить, що з 2010 р. по 2013 р. рівень інфляції був нижчим за 10%. Найвищою інфляція була 2014–2015 рр. У 2016 р. відбулося стрімке зниження споживчої інфляції – до 12,4%, тоді як у 2015 р. споживчі ціни зросли на 43,3%. Динаміка споживчих цін у 2016 р. була близькою до прогнозів Національного банку, що публікувалися в інфляційних звітах протягом року та передбачали зростання споживчих цін на 12% за підсумками року. Таким чином, ціль інфляції на 2016 р., визначена Стратегією монетарної політики на 2016–2020 рр. у межах $12\% \pm 3$ п. п., досягнуто. Швидке сповільнення інфляції в 2016 р. відбулося насамперед завдяки послабленню інфляційного тиску, зумовленого фундаментальними

факторами. Про це свідчило стрімке уповільнення базової інфляції. Також значний вплив мали сприятливі фактори з боку пропозиції сирих продуктів харчування. Водночас основними чинниками підвищення цін стало підвищення тарифів, що регулюються адміністративно, та зростання світових цін на нафту. У 2017 р. споживча інфляція очікувано прискорилося до 12,6%. Зростання цін прогнозовано прискорилося за більшістю основних складників споживчого кошика на тлі збільшення виробничих витрат та низької бази порівняння [2, с. 35].

Безперервне зростання цін викликане комплексом причин економічного, соціального та політичного характеру, обумовлених загальними закономірностями розвитку ринкової економіки, не завжди дозволяє утримати інфляцію в допустимих межах. Одна з таких причин – неефективне державне втручання в економічне життя, масштаби якого значно розширилися в останні роки. З метою прискорення темпів економічного розвитку держава намагається збільшити інвестиційну активність, державні видатки на розвиток інфраструктурних галузей, бере на себе виконання обтяжливих соціальних програм. Важким тягарем в останні роки лягають на економіку країни видатки на оборону (табл. 1).

Таблиця 1 - Частка споживчих витрат сектору загального державного управління у ВВП і кінцеві споживчі витрати сектору загального державного управління за функціями у 2012–2017 рр. (%)

Показники	Роки					
	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹
Частка споживчих витрат сектору загального державного управління у ВВП	18,5	18,5	18,6	18,9	18,6	20,0
Кінцеві споживчі витрати сектору загального державного управління	100	100	100	100	100	100
Державні послуги загального характеру	9,5	9,0	9,4	10,6	8,7	8,3
Діяльність та послуги у галузі оборони	4,1	4,1	10,3	12,3	12,6	11,4
Діяльність по забезпеченню громадського порядку та безпеки	12,3	12,4	14,1	13,5	15,0	13,7
Економічна діяльність	6,0	5,4	3,3	3,4	4,9	6,4
Діяльність та послуги у галузі охорони здоров'я	21,4	22,0	20,2	18,4	15,8	15,9
Діяльність та послуги у галузі освіти	33,9	34,3	31,5	27,9	24,1	24,0
Діяльність та послуги у галузі соціального забезпечення та соціальної допомоги	8,5	8,4	7,7	10,1	14,9	16,0
Інше	4,3	4,4	4,5	3,8	4,0	4,3

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції
За даними: [7].

Економічна діяльність держави створює значне навантаження на державні фінанси та сприяє формуванню бюджетних дефіцитів. Інфляційний вплив незбалансованих державних фінансів на економіку проявляється в створенні додаткового платоспроможного попиту,

відволіканні на невиробничі потреби значних матеріальних і людських ресурсів. Логічним результатом хронічного дефіциту державного бюджету стає збільшення державного боргу, темпи зростання якого в останні роки прискорюються. Розміщення державної заборгованості в кредитній системі країни створює передумови для подальшої емісії платіжних засобів понад потреби товарообігу. Показником зростаючого тиску державних фінансів на національну економіку стає те, що співвідношення бюджетних дефіцитів до ВВП має стійку тенденцію до зменшення (табл. 2).

Таблиця 2 - ВВП, дефіцити державного бюджету та частка бюджетних дефіцитів у ВВП у 2012–2017 рр.

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП млрд. грн (у факт. цінах)	1 408,9	1 465,1	1 586,9	1 988,5	2 385,3	2 982,9
Дефіцити державного бюджету млрд. грн (у факт. цінах)	49,6	64,7	78,0	45,1	68,6	46,0
Частка бюджетного дефіциту у ВВП, (%)	3,5	4,4	4,9	2,2	2,8	1,5

За даними: [7]

Структура національної економіки характеризується великою питомою вагою малоефективного сировинного виробництва з обмеженими можливостями для збільшення випуску високотехнологічної продукції та задоволення попиту. Незважаючи на відносно високу норму нагромадження, відносно вузька промислова база не забезпечує необхідний обсяг реального випуску високотехнологічної продукції. Орієнтована переважно на світовий ринок сировинна економіка України (у 2016 р. частка експорту у ВВП становила 49,2 %) є дуже вразливою. Погіршення її зовнішньоекономічних позицій сприяє поширенню інфляційних явищ, обмежуючи тим самим можливості економічного зростання. Інфляційне зростання цін руйнує конкурентоспроможність товарів на зовнішніх ринках, залучає додатковий імпорт до країни та створює складні проблеми фінансування дефіциту платіжного балансу.

Певне уявлення про масштаби інфляційного збільшення платіжного обороту дає співставлення даних про темпи збільшення грошової маси та динаміки реального економічного зростання. Хоча в неявній формі воно відображає інфляційний ефект надходження до каналів обігу платіжних

засобів, які не забезпечені відповідним зростанням пропозиції маси матеріальних цінностей та послуг. Звертає на себе увагу той факт, що розрив між цими двома показниками виріс, причому прискорення темпів зростання грошової маси відбувалося на фоні значно менших темпів приросту реального ВВП. Про це свідчить порівняння зміни обсягу ВВП, вимірюваного у постійних цінах, та зміни індексів інфляції, цін виробників і дефлятора ВВП у 2012–2017 рр. Зазначимо, що зростання індексу цін виробників є передвісником більш високих показників споживчої інфляції. Цей індекс виявляє наскільки змінилася купівельна сила національної валюти (табл. 3).

Таблиця 3 - Зміни обсягу ВВП, дефлятора ВВП, індексу цін виробників та індекси інфляції у 2012–2017 рр. (% до попереднього року)

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зміни обсягу ВВП	0,2	0,0	-6,6	-9,8	2,4	2,5
Зміна дефлятора ВВП	107,8	104,3	115,9	138,9	117,1	122,0
Зміна індексу цін виробників	100,4	101,7	131,7	125,5	135,8	116,6
Індекси інфляції (споживчих цін)	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7

За даними: [7]

Іншим фактором інфляції є існуюча система монопольного ціноутворення. Підвищення цін великими монополістами в галузях з високим рівнем концентрації виробництва та капіталу викривлює всю структуру відносних цін і надає імпульс загальному зростанню цін в економіці. Можна лише приблизно оцінити роль монополій у підвищенні вартості життя. За нашими оцінками, кумулятивний ефект зростання цін в економіці після збільшення тарифів у 2017 р. додав приблизно 3–4% до загального індексу інфляції. Ймовірно, що малі розміри національної економіки та високий ступінь її монополізації в окремих галузях полегшують монополістичне регулювання ринку та створення цінових картелів. Оскільки в Україні держава довгий час проводить протекціоністську політику щодо діяльності монополістів, можна зробити висновок, що вона відчуває на собі сильний тиск різного роду патронажних організацій підприємців.

Інфляційний характер динаміки грошової маси, характерний для економіки країни, пояснюється не тільки діяльністю держави та монополістів. Самі принципи функціонування сучасної грошово-кредитної системи містять передумови для періодичного здійснення банківськими інститутами кредитної експансії та виникнення

інфляційного розриву між кількістю платіжних засобів у обігу та величиною реального обороту.

Важливо відмітити галузевий характер сучасної інфляції. Це свідчить про певне відновлення ділової активності та поліпшення споживчих очікувань населення. Так, зростання реальної заробітної плати у 2017 р. привело до реального зростання роздрібного товарообігу на 8,8 % і зростання цін в торгівлі на 26,2 %. Якщо врахувати, що приріст грошової бази у 2017 році склав всього 4,6 %, то зростання цін на 20 % можна пояснити не стільки монетарними, скільки виробничими факторами економічного зростання. Необхідно звернути увагу на те, що експортний потенціал країни було збільшено 3-х кратною девальвацією гривні у 2014–2017 роках. Низька вартість активів свідчить про їхню недооцінку, а великий потенціал зростання активів у найближчі роки програмує приплив іноземного спекулятивного капіталу.

Очевидно, що “відкритий характер” національної економіки визначає певну залежність внутрішнього ціноутворення від світового ринку, конкуренція на якому значно сильніше та обмежує можливості місцевих виробників із регулювання цін. Для того щоб стверджувати, що зовнішньоторгові ціни визначають динаміку всіх цін на товари і послуги, їхнє зростання має бути значно вищим, ніж зростання внутрішніх цін. У 2010–2013 роках ціни світового ринку створювали переважно стримуючий вплив на внутрішні ціни.

Навпаки, нині все більший вплив на характер інфляційного процесу починають створювати фактори пов'язані зі зміною цін на газ і інші енергоносії, більшість сировинних і продовольчих товарів на світовому ринку. Світ вступив в черговий цикл зростання цін на сировину. Так, починаючи з 2016 р. біржові котирування нафти марки "Brent" зросли більше ніж на 100 % і продовжують збільшуватися, природного газу – на 70 %, металів – на 30 %, сільськогосподарську сировину – на 20 % [8, с.18].

Зростання світових цін на експортну сировину забезпечує збільшення припливу іноземної валюти в Україну (за всіх інших однакових умов), доходів бізнесу та населення з відповідним підвищенням їх статків (депозитів) та обов'язкових (податкових) платежів. Зовнішня кон'юнктура створює значний вплив на стан фінансової та кредитної системи національної економіки. Доходи

Зведеного бюджету та депозитна база банківської системи зростають разом з доходами населення та суб'єктів господарювання – чим вони вищі, тим більшими мають бути податкові відрахування та залишки на їх банківських рахунках і депозитах, і навпаки. Дослідники доводять існування прямо пропорційної залежності між річними темпами приросту депозитної бази українських банків (у гривні), що трансформується в кредитну активність її банківської системи, з темпами приросту світових цін на сировину вітчизняного походження. Схожі залежності стосуються банківських депозитів та кредитів (у національній валюті) та депозитно-кредитних операцій, що здійснюються в іноземній валюті [9, с. 18].

Зовнішні джерела фінансових ресурсів грають лише обмежену роль у розширенні виробництва. Тому реальний сектор економіки потребує банківського кредитування. Однак структура кредитного портфелю банківської системи свідчить про певні особливості національного кредитування. Банківські позики спрямовуються переважно на підтримку торгівлі (33,4 %) та операцій з нерухомістю (9,6 %). З урахуванням кредитів, наданих галузям сировинного характеру (і тим, що виробляють продукцію з низькою часткою доданої вартості), відповідні банківські позики сягають 55,7 % їх загального портфелю. Це фактично у 10 разів більше за вагу кредитів, наданих для виробництва технологічних товарів (обладнання, устаткування, транспортних засобів, комп'ютерів тощо) – їхня питома вага у структурі банківського портфелю дорівнює лише 5,7 % [9, с. 18-20]. Ураховуючи такі особливості, здається доволі природним, що банківська система провокує продовження економічного розвитку країни на основі експортного потенціалу сировинних галузей, причому, значною мірою, лише “завдяки” їх емісійно-інфляційній підтримці.

Висновки. Дослідження причин і наслідків інфляції в Україні дає можливість зробити висновок, що інфляційні процеси в останні роки були спричинені низкою факторів монетарного та немонетарного характеру. Інфляційні процеси в Україні не можна вважати такими, що створюють нездоланні перепони для стрімкого економічного зростання: приплив іноземної валюти внаслідок зростання експорту гарантує відносну курсову стабільність гривні; зростання доходів населення стимулює споживчий попит, а зростання вартості активів (нерухомості, землі) притягує спекулятивні іноземні капітали. Якщо зважена монетарна

політика дозволить утримувати курсову стабільність за рахунок припливу іноземної валюти та не провокуватиме додаткові інфляційні ризики, є всі підстави збільшувати ВВП країни. Одночасно складна соціально-економічна ситуація в країні вимагає запровадження ефективних заходів щодо подолання інфляції і бідності, демонополізації економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ганусик Ю. Б. Інструментарій антиінфляційного регулювання в умовах циклічних коливань / Ю. Б. Ганусик // Бізнес інформ, 2017. – № 9. – С. 199–205.
2. Заячківська О. В. Аналіз наявного стану інфляційних процесів в Україні / О.В. Заячківська // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2017. – Вип. 25. Ч. 2. – С. 34–38.
3. Кораблін С. О. Сукупна пропозиція і оптимальна інфляція / С.О. Кораблін // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 1. – С. 9–32.
4. Марцин В. С. Інфляційні процеси, причини їх виникнення та шляхи подолання в Україні / В. С. Марцин // Регіональна економіка. – 2012. – №1. – С. 21–30.
5. Радіонов Ю. Д. Фінансова безпека України: проблеми та шляхи забезпечення / Ю.Д. Радіонов // Економіка та держава. – 2015. – № 11. – С. 55–59.
6. Тівєриадська Л. В. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні / Л. В. Тівєриадська, А. М. Якименко // Економічний простір.–2015. – № 93.–С. 175–188.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Доларовий ВВП України виріс за 2017 рік на 20,5 % [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.5.ua/ekonomika/dolarovyi-vvp-ukrainy-vy-ris-za-2017-rik-na-205-167140.html>
9. Кораблін С. О. Україна: економічна нестійкість та вади сировинної спеціалізації / С.О. Кораблін // Вісник НАН України. – 2017. – № 10. – С. 10–21.